

BOJAN MUNJIN

BORBA SE NASTAVLJA

Dvadeset pet godina Bacača sjenki

U životopisu Borisa Bakala piše da je kazališni i filmski redatelj, pisac, kazališni, radijski, TV i filmski glumac, kao i intermedijjski, odnosno multimedijjski umjetnik i aktivist. Rođen je u Zagrebu 1959. godine; potječe, piše dalje, iz obitelji pravnika, zemljoposjednika, arhitekata, profesora, mlinara, ratara, nadstojnika, umjetnika, industrijalaca i radnika. Kratko rečeno – slojevita i kompleksna umjetnička i životna sudbina. Onda nije ni čudo što se Bakal u svojem dosadašnjem radu nije zaustavljao samo na jednom žanru ili obliku umjetnosti. Često je to bilo nešto između, prožeto različitim umjetničkim formama, društvenim motivima i radikalnim izvedbenim zahvatima. Zato se s radovima Borisa Bakala i suradnika, s pozicije prisutnih, nikad nije znalo što nas čeka: na koju adresu uopće trebamo doći, što će se na toj priredbi dogoditi i u kojem dijelu grada ćemo na kraju završiti. Tako je nastala i umjetnička trupa Bacači sjenki, višeslojna kombinacija umjetnosti, društvenog aktivizma i ulične sociologije, koju su 2001. godine osnovali Boris Bakal i Željko Serdarević, a u njoj su od početka djelovali i s njom surađivali: Katarina Pejović, Stanko Juzbašić, Vanja Žanko, Srećko Horvat, Sandra Uskoković, Leo Vuke-

lič, Mare Šuljak i mnogi drugi. Multimedijjski performansi Bacača sjenki, njihove iskošene kazališne predstave, dijalozi o svim važnim pitanjima između neba i zemlje, kritički društveni aktivizam, kao i estetsko propitivanje formi, razloga i smisla umjetnosti – sve je to počelo praktički odmah. I njihovi su projekti nosili nazive negdje između sna i jave, ali su i naslućivali društvene i kulturne teme; *Urboglifi – množenje grada*, *Vitić pleše*, *Na rubu pameti*, *Između baštine i filma*, *Samo nebo nam je granica*, *Ex-pozicija*, *Fenix ili Apokalipsa*, *Konstelacije zajednice*, *Dvadeset dvoje ljudi sa svojstvima*, *Radionica pisanja ustava...* Navedeni naslovi projekata upućuju na to da Bacači (performansima, tribinama ili predstavama) neprestano žele poetizirati društveni prostor i učiniti umjetnički iskaz društvenim. Konkretnije, tematiziraju mogućnosti grada, kao i njegove slabosti, odbacuju fatum zarobljenosti pojedinca i uspostavljaju viziju zajednice, ističu snagu mašte i inzistiraju na alatu znanja. Uz to, Bacači sjenki nikad nisu zaboravljali uprti prstom u sudionike svojih događaja: vi ste kreatori vlastite budućnosti.

Čime se bave Bacači sjenki? Umjetnošću? Pobunom? Svime time zajedno? Radi se o

> Ex-pozicija

tome da je maksima Bacača sjenki oduvijek glasila: manje estetike, više etike! Ili kako sam Bakal kaže: „Ako današnja umjetnost ne propituje golemu nemoć i uplašenost pojedinaca diljem svijeta, onda ona nije prava umjetnost, nego društvena dekoracija. Svaku našu socijalnu akciju ne treba uzdizati na nivo umjetničkog čina, ali s obzirom na to da živimo u društvu u kojem je moć tako bezočna, onda funkcija umjetnosti nije da bude lijepa.“

Bacači su se od početka nametnuli u javnom prostoru, ne samo u hrvatskom nego i u europskom, pa i svjetskom. Osvajali su umjetničke kružoke ili kucali na vrata

društvene savjesti. U društvenom smislu, ta agilna grupa bila je i jest neka vrsta juriša lake konjice, koja radi nered u javnom prostoru, ali – to je važno – ozbiljno provocira važnim estetskim i etičkim pitanjima. Bacači sjenki su grupa koja je od početka željela ljude uznemiriti i obrazovati u isto vrijeme. S pristojne udaljenosti gledano, njihov rad djeluje kao umjetnički laboratorij na kotačima, koji je nekima pretenciozan, nekima lucidan, nekima pak provokativan, ali što god bilo, Boris Bakal i njegovi performer i već 25 godina uspijevaju držati nogu u vratima društvene pozornosti. Ti suradnici: Leo Vukelić, Stanko Juzbašić, Anja Pletikosa, Miro Manojlović, Vedran Senjanović, Tomislav

> *Bitka na Neretvi*

Babić, Katija Bratković, Mirna Ostrošić, Boris Beštak, Tomislav Krstanović, Veno Mušinić, Nikolina Komljenović, Vanja Žanko, Barbara Blasin i još bar 250 suradnika iz Hrvatske i iz cijelog svijeta, pokazali su se dragocjenim ljudima sa zlatnim talentima.

Onako kako su Bacači djelovali na početku, tako djeluju i danas; mijenjaju se teme i načini rada, ali mete kao što su propitivanje istinitosti i vitalnosti estetskog, kao i kreativno djelovanje u promjeni društvene mikroklimе – ostaju iste. Ako se pogleda zaista kilometarski popis radova Bacača

sjenki u posljednjih 25 godina (performansa, radionica, istraživanja, dokumentarnih filmova i drugih akcija), praksa tih *zviždača* na kulturnoj sceni djeluje kao primjena svih umjetničkih oruđa i socijalnih vještina zarad misije koju je ta grupa sebi postavila. Možemo tu misiju nazvati edukacijom društva umjetnošću, kulturom i dijalogom, a njihov sveobuhvatni način i visok intenzitet rada kao 'totalni nogomet' u kritičkom napadu na bilo koju anomaliju u socijalnom organizmu. U pogledu namjere, načina izvedbe i stalnoga poziva na dijalog i diskusiju, Bacači sjenki su bez sumnje trupa europske provenijencije,

> Ex-pozicija

kakvih u Hrvatskoj nema baš na svakom uglu.

Usput, ako se sjetimo činjenice da je tekst o Borisu Bakalu napisala Vesna Kesić u *Startu* još 1985. godine, onda je njegova umjetnička i društvena praksa koja ga je vodila do Bacača sjenki, starija od te grupe barem 15 godina. Bakal se sredinom osamdesetih godina 20. stoljeća počinje baviti transformacijom prostora, koja počinje predstavom *Stolpnik*, kojom vlastiti stan u potkrovlju u Bosanskoj ulici pretvara u prostor izvedbe, diskusije i suživota. Stvara *Leteće sveučilište* u Louvain-la-Neuveu u Belgiji i drži radionice o

povezanosti društva i umjetnosti u Hrvatskoj i regiji. Sredinom devedesetih godina predlaže transformaciju zagrebačke Tvornice *Badel* u multimedijски kulturni centar, a za program *Bologna, kulturna prijestolnica Europe 2000.* kreira projekt *Hotel Europa*, prema scenariju Gorana Stefanovskog.

Ideje Bacača sjenki jednako su opasne kao i sama izvedba: oni žele identificirati i predatore i žrtve u javnom prostoru, preispituju ljudske identitete i s njima povezane predrasude; hoće analizirati, kao što rekosmo, okus života u suvremenoj urba-

noj džungli, kao i mogućnosti, ali i deficite grada. Oni istražuju kulturnu baštinu i priređuju radionice interdisciplinarnog mišljenja. Za prezentacije Bacača sjenki ne trebate sako, ulaznicu i mjesto u trećem redu parketa. „Volim da prostor govori umjesto mene, pa bio to i vlastiti stan“, kaže Boris Bakal. Na primjer, projekt Bacača sjenki *Bilježnje grada / bilježenje vremena* je, kako piše u najavi, „višegodišnji programski inovativan rad, formalno intermedijalan, a sadržajno vezan za urbanu baštinu i nematerijalno umjetničko i političko naslijeđe grada Zagreba i ostalih gradova Hrvatske, koji se odabiru tematski“. Kako kaže sam Bakal, radi se o određenom bilježenju grada i vremena (uključujući arhitektonske radove Ivana Vitića u Laginjinoj ulici), koje su aktivisti Bacača proveli na nekoliko lokacija u Zagrebu. Sve što je zabilježeno, spremljeno je u pet kompjutera u Hrvatskom filmskom savezu i stavljeno na uvid građanima. Interjuirani su arhitekti i stanari, snimljeni su sastanci kućnog savjeta, razgovori unutar raznih obitelji, sastanci stambeno-komunalnog poduzeća, kao i koncerti, predstave i umjetničke intervencije vezane uz tu akciju. Prikupljanje svjedočanstava o događanjima u urbanim cjelinama (filmovi, fotografije, tonski zapisi i knjige) prerasli su u namjeru da se napravi interaktivni *web site*, *Urbope-dia Zagreb*, gdje bi građani vidjeli što se na određenim lokacijama kreativno dogodilo i na kraju – propalo. Dokumentarni film *Vitić pleše iz 2023. godine*, zapažen i nagrađen na raznim respektabilnim festivalima, nastao je prema tom cjelokupno prikupljenom materijalu Bacača sjenki, ali to je ipak film sa sretnim krajem. Vitićev umjetnički neboder u Laginjinoj ulici u Zagrebu, koji je bio na putu da propadne – obnovljen je. Treba se prisjetiti Jacquesa Derride: „Pitanje arhiva nije pitanje o prošlosti. Ono je pitanje o budućnosti samoj, pitanje o odgovoru, o obećanju, o odgovornosti za sutra.“

Zarad čovjekova izbavljenja u budućnosti, Bacači sjenki zaista se bave čovjekovom

današnjom zarobljenošću u gradu i u svemiru, pa onda i njegovim oslobađanjem u kvartu i susjedstvu. Čime god se bavili, Bacači često aktivističku taktiku pomiješaju s logikom rasprave i fantazijom umjetnosti. Oni održavaju radionice na kojima se ne zna što će biti na kraju i kreiraju kazališne predstave koje su sve samo ne teatar. Takva je, na primjer, predstava *Bitka na Neretvi*, u kojoj dva izvođača, diskutirajući, vičući i stvarajući 'ideološku buku', propituju duhove razaranja i ratova i izmiruju ljudska bića sama sa sobom. U predstavi *Revolucija: Masterclass* raspravlja se preko scenske rampe o željama za promjenama, o našim iluzijama i o dostiživim mogućnostima, dok u predstavi/polemici *Muški-ženski / Ženske-muške* gledatelji imaju priliku da s glumcima na krajnje otvoren način razgovaraju o ljudskoj seksualnosti. U slavnoj predstavi Bacača sjenki *Ex-pozicija*, koja je proputovala svijetom i dobila sijaset nagrada, propituje se, kako kaže Baudelaire, kategorija „grada-nemani“. Sudionik takvog kazališta mora se suočiti sam sa sobom u nekom napuštenom vlažnom skladištu, mora dopustiti, a onda i proživjeti iskustvo da ga neki maskirani tipovi u jurećem autu odvedu u nepoznato ili pak da se nađe i skine povez s očiju u dijelu grada koji uopće ne poznaje... U predstavi *Odmor od povijesti* gledatelj treba jednostavno zaspati u nekom krevetu koji mu je ponuđen, usred zagrebačke javne Knjižnice Bogdana Ogrizovića, i zamijeniti, kako smo tada zapisali, „ludilo povijesti sa snom autentične stvarnosti“.

Kad se pogleda unatrag, uzduž 25 godina djelovanja te grupe, Bacači sjenki bez sumnje su poticaj za seriju eseja o modernoj umjetnosti, ali su kao kolektiv i sami takav umjetnički esej od deset tisuća stranica, koji vjerojatno nikad neće biti završen. Na primjer, samo umjetnici, naši i inozemni, s kojima su surađivali Bacači, broje se u stotinama, a tu su i intelektualni uzori, literatura i sljedbenici, u isto tolikom broju. Zatim, ta uobičajena svjetska geografija u slučaju radijusa djelovanja Bacača sjenki nije dovoljna ni kvantitativno

> Odmor od povijesti

ni kvalitativno. Prije svega, Bacači sjenki su zaista puno putovali, ali tu ne govorimo samo o kontinentima, nego o zakutcima svijeta, o izgubljenim civilizacijama i radionicama u prašumi. Kvalitativno, Bacači sjenki prema definiciji traže susret s drugim, jer taj susret i taj drugi su ključni okidači njihova djelovanja. Hoće li to biti zagrljaj s nepoznatim čovjekom, s konceptualnim umjetnikom ili s cijelom Afrikom, sasvim je svejedno.

Izvan svake patetike, to neprestano jurcanje Bacača sjenki, 25 godina, iz jedne radionice u drugu predstavu, iz trećeg projekta u četvrtu društvenu akciju, određena

je vrsta – što god tko mislio o njima iz uobičajenog prostora kulturne srednje struje – heroizma, kao čina društvene nesebičnosti, gotovo žrtve, dok njihov aktivistički odnos s najrazličitijom publikom možemo nazvati laboratorijem za reanimaciju čovjekove fantazije. Kaže na kraju sasvim skromno Boris Bakal: „Zapravo, Bacači sjenki od početka su se prije svega bavili edukacijom na koju sam ponosan, najprije profesionalaca i publike (sjetimo se 'Natječaja za najveće probleme i nedaće' u Galeriji *Vladimir Nazor*), a onda djece, mladih i ljudi treće životne dobi.“

> *Vitić pleše*

Što će biti dalje s Bacačima sjenki?

Velika retrospektivna izložba Bacača očekuje se u jesen 2026. u Tehničkom muzeju, kao trenutak za podvlačenje crte. Ta crta je u ovih 25 godina naravno isprekidana i svaki njezin dio bio je odskočna daska za neke druge ljude da “biju svoje bitke”, kaže Bakal. Ujedno, kad se podvuče ta crta, bit će to prilika za fokusiranje na novu i možda kompleksniju liniju rada Bacača sjenki. To bi značilo aktivnost prema novim oblicima sudionništva i javnog djelovanja, što bi se trebalo pokazati u novom projektu, *Pametniji građani*, koji počinje od siječnja 2026. godine, zaključuje Bakal.

Kad jedna nezavisna umjetničko-aktivistička trupa traje u hrvatskoj kulturi 25 godina, kao što su to uspjeli Bacači sjenki, i koja i dalje djeluje, to je samo po sebi neprocjenjiva vrijednost. Zatim, te stotine projekata; radionica, performansa, kazališnih predstava i multimedijских radova, iza čega se krije orijaška energija Borisa Bakala i njegovih suradnika, govori o samoprijegoru koji nije baš čest na ovom dijelu karte Europe. Naposljetku, utjecaj koji su Bacači sjenki bez sumnje ostvarili na razne slojeve stanovništva respektabilan je. I još nešto: Bacači sjenki ponudili su obrazac i umjetničkog i društvenog djelovanja, koji je upotrebljiv i koji nudi svakome da u kulturi i umjetnosti na svoj način nastavi dalje.

Bacači sjenki – borba se nastavlja.